

پیشگفتار

تألیف کتاب حاضر و ماجرای آن به درسی با عنوان «مقایسه ادیان و کتب آسمانی گذشته» در دوره کارشناسی ارشد رشته علوم قرآن برمی گردد. متناسب با این عنوان، طرح اولیه کتاب، مقایسه قرآن با کتب آسمانی دیگر را هم در برمی گرفت و علاوه بر عهدین، کتب مقدس متعلق به سنتهای دینی بزرگی از جمله ادیان هندو بودایی و ادیان ایران پیش از اسلام را شامل می شد. بدیهی است پرداختن به *وداها*، *اوپه نیشادها*، *ذمه پده* و متون پالی و سانسکریت بودایی، *اوستا*، متون پهلوی و متون مانوی چه گستره عظیمی را پیش رو می نهاد. با توجه به گستردگی مباحث در نهایت مقرر شد که این کتاب به مقایسه قرآن و عهدین محدود بماند و مقایسه قرآن با سایر کتابهای آسمانی به آثاری دیگر موکول شود؛ گو اینکه اساساً مطالعه مقایسه‌ای قرآن با عهد قدیم و عهد جدید از جهاتی عملی تر است تا با سایر کتب دینی. با این حال، پژوهشگران و دانشجویان گرامی می توانند کتاب پیش رو را به عنوان الگویی برای مطالعه مقایسه‌ای قرآن و کتابهای دینی جز عهدین هم به کار ببرند.

فصل اول با عنوان «مباحث مقدماتی و روش شناختی» اختصاص دارد به سابقه مطالعات مقایسه‌ای عموماً و مطالعات مقایسه‌ای ادیان خصوصاً، و مباحث نظری مربوط به آنها. در این فصل، شرح مفاهیم و اصطلاحات مهم در این حوزه مطالعاتی از جمله «متن مقدس» و تعاریف و کاربردهای آن، همچنین محتوای متفاوت هر یک از این متون به دست داده می شود تا سپس به تصویری که مسلمانان به جهت تاریخی و اعتقادی از این مفهوم داشته‌اند پرداخته شود. پیشینه تاریخی آشنایی متفکران مسلمان و نحوه مواجهه آنها با پیروان ادیان دیگر و متون مقدس آنها بسیار جالب

توجه و پر نکته است، چرا که چگونگی آگاهی و برخورد فرهنگها خود در نحوه مواجهه بسیار مؤثر است. گذشته از این، چگونگی آگاهی از یکدیگر در نحوه برخورد فرهنگها و فهم مسائل آن از نکات کلیدی به شمار می آید. در ادامه این فصل، با توجه به تحولات فکری دو سده اخیر و نتایج به دست آمده از به کارگیری روش نقد تاریخی و تأثیر همه جانبه آن بر مباحث مربوط به متون مقدس و نیز دین شناسی این تغییر در تصویر و چرخش مفاهیم مورد نظر بوده است.

در فصل دوم برای روشن ساختن زمینه شکل گیری و تدوین کتاب مقدس عبری، با اتکا به گزارشهای مورخان و محققان به طرح برهه های مهم در تاریخ بنی اسرائیل و مؤثر در تدوین کتابهای عهد قدیم که قاعدتاً در فهم مطالب آن نیز بسیار مفیدند پرداخته شده است. همچنین است درباره تاریخ صدر مسیحیت و مسیحیان اولیه و مسائل تأثیر گذار در عهد جدید و فهم آن که در تکمیل این فصل آمده است.

در فصل سوم، ابتدا به اصطلاح شناسی پرداخته و به ویژه بحث از کائن و قانونی شدن متون و مشروعیت آنها طرح شده است و سپس در سیر نگارش عهدین به بسترهای تاریخی و فرهنگی کتابهای مختلف کتاب مقدس عبری و عهد جدید که بسیار با هم متفاوت اند اشاره شده است. مسلماً این نگاه تاریخی به علاوه تمام جزئیات مربوط به مهم ترین ترجمه های عهدین و نیز سنت تفسیری و شروح آنها می تواند زمینه فهمی دقیق و ناظر به جنبه های مختلف را فراهم آورد.

فصل چهارم با معرفی تفصیلی تمام بخشهای عهدین و اشاره به محتوای هر یک از کتابهای آنها عملاً مدخلی است برای طرح گزارش قرآنی در فصل بعد. در این فصل مبنا نسخه کتاب مقدس مورد قبول کلیساهای اصلاحگری است و ۳۹ کتاب در عهد قدیم معرفی شده است و کتب *قانون ثانی* (آپوکریفا) گنجانده نشده است. در عهد جدید، ۲۷ کتاب و گاه کاملاً به اختصار معرفی شده است.

فصل پنجم مشتمل بر مهم ترین مباحث مرتبط با شناخت قرآن کریم و مباحث علوم قرآنی با هدف معرفی اجمالی قرآن کریم است.

فصل ششم مشتمل بر مباحث عمده قرآنی و نیز حدیثی و تفسیری است که

در مطالعات مقایسه‌ای مطرح و قابل پیگیری‌اند، از جمله آیات مربوط به صحف، کتب دیگر انبیا و اوصاف آنها، دستورات و مواعظ مندرج در آنها که به ویژه به یهودیان و مسیحیان و کتاب آنها تورات و انجیل پرداخته شده است.

و اما در فصل پایانی، فصل هفتم، مفاهیم و اصطلاحات بنیادین قرآنی و عهدین در قسمتی جدا و داستانهای انبیا از جمله حضرت نوح، ابراهیم، موسی و عیسی طرح و بررسی شده است. در قسمت نخست، در بحث از خدا، به اسما و صفات الهی، توحید و تثلیث؛ در بحث از فرشتگان اوصاف، اصناف و اکابر فرشتگان در سه متن مطرح شده؛ و دست آخر در بحث از آخرت به مرگ، رستاخیز، بهشت و جهنم پرداخته شده است.

همان گونه که پیداست، در سه فصل نخست بیشتر از منظر تاریخ ادیان و مطالعات دین‌شناختی به مباحث پرداخته شده و در فصول بعد بیشتر بر جزئیات گزارش قرآنی و عهدین تأکید شده و بعضاً مطالبی که در فصلهای اول و دوم به اجمال طرح شده تفصیل یافته است. از آنجا که تألیف دفتر اول (سه فصل نخست) به قلم لیلا هوشنگی، و تألیف دفتر دوم (چهار فصل آخر) بر عهده دل‌آرا نعمتی پیرعلی بوده، شاید تفاوت دیدگاه در آنها مشاهده شود، اما کوشش بر این بوده است که فصلها تا حد امکان هماهنگی داشته باشند و تکرار بی‌جهت به کتاب راه نیافته باشد.

از اساتید و دوستان فاضل خود، حجت‌الاسلام والمسلمین آقای حسن طارمی در راهنمایی برای طراحی ساختار کتاب، آقای دکتر مالک حسینی برای طرح نکات دقیق در ویرایش کلی دفتر اول، و خانم فاطمه مینایی که نکات مهم روشنی را گوشزد کردند سپاس گزاریم. از همکاران کتابخانه بنیاد دایرةالمعارف اسلامی تشکر ویژه دارم که در تهیه تمامی منابع بی‌دریغ همکاری داشتند به ویژه منابع انگلیسی دفتر اول. همچنین از مدیر گروه علوم قرآن و حدیث، آقای دکتر مجید معارف برای پیشنهاد تألیف کتاب و از کارشناس محترم سرکار خانم معیری برای هماهنگی‌های اداری و پیشبرد کار کتاب تشکر می‌کنیم.

مؤلفان

خرداد ۱۳۹۳